

Արթուր ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆ

*Եվրոպական կրթական ակադեմիայի
իրավագիտության ամբիոնի ասպիրանտ*

ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ԱՆՁԵՈՆՄԻՏԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՅՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՐԵՆԵՐԸ

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեջ 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ին կատարված փոփոխություններով՝ առաջին անգամ ամրագրվել է անձի ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքը (հոդված 25), ինչն օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է առաջացրել միջազգային լավագույն փորձի ուսումնասիրության լույսի ներքո ներկայացնելու նշված իրավունքի իրացման երաշխիքներին առնչվող մի շարք արդիական հիմնախնդիրներ:

Հարկ է նկատել, որ անհատի ֆիզիկական (մարմնական) անձեռնմխելիության ապահովումը ենթադրում է պետական բավարար երաշխիքների ստեղծում անհատի կյանքի, առողջության, սեռական անձեռնմխելիության, ֆիզիկական ակտիվության ազատության նկատմամբ ինչպես պետության կողմից, ի դեմս դրա մարմինների և պաշտոնատար անձանց, այնպես էլ առանձին քաղաքացիների կողմից ցանկացած ոտնձգությունից պաշտպանելու համար: Ֆիզիկական (մարմնական) անձեռնմխելիության խախտումը կարող է տեղի ունենալ անցանկալի շփման, անձնական զննության, հետազոտության ժամանակ սահմանված կանոնների խախտման, համեմատական հետազոտության համար մուշներ վերցնելու ժամանակ: Հետևաբար, ֆիզիկական (մարմնական) անձեռնմխելիության խախտումը կարող է անձնական ազատության սահմանափակման կամ առողջական վիճակի վատթարացման հետ կապված չլինել: Զննարկվող սահմանադրական իրավունքի երաշխիքները միջոց են սահմանափակելու պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց, առանձին ֆիզիկական անձանց

կողմից անձի ֆիզիկական, հոգեկան անձեռնմխելիության նկատմամբ կամայականությունները: Նշված իրավունքի երաշխիքները հանդիսանում են համակարգ, որի մեջ ներառված են ոչ միայն սահմանադրական երաշխիքները, այլ նաև ճյուղային օրենսդրության մեջ ամրագրված երաշխիքները: Այս առումով հիշատակման է արժանի ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի կողմից 2014 թվականին հաստատված Ընդհանուր կարգի մեկնաբանության³ 9-րդ կետը, ըստ որի՝ անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը մասնակից պետություններին պարտավորեցնում է ձեռնարկելու անհրաժեշտ միջոցներ ի պատասխան հասարակական գործիչներին ուղղված սպանության սպառնալիքների: Բացի այդ՝ նշված դրույթը պարտավորեցնում է առավել ընդհանուր բնույթի միջոցներ ձեռնարկել մարդկանց կյանքը և ֆիզիկական անձեռնմխելիությունը կանխատեսվող սպառնալիքներից պաշտպանելու նպատակով: Ավելին, մասնակից պետությունները պարտավոր են ձեռնարկելու ինչպես այնպիսի միջոցներ, որոնք կոչված են կանխարգելելու սպազա վնասը, այնպես էլ հետադարձ միջոցներ, ինչպիսիք են նախկինում պատճառված վնասի համար քրեական օրենսդրության կիրառությունն ապահովող միջոցները: Այլ կերպ ասած՝ մասնակից պետությունները պարտավոր են պատշաճ մակարդակով արձագանքել այս կամ այն կատեգորիայի տուժողների նկատմամբ պարբերաբար բռնության կիրառմանը, օրինակ՝ իրավապաշտպան գործունեություն իրականացնողներին կամ լրագրողներին վախեցնելը, վկաների նկատմամբ վրիժառությունը, ընտանեկան բռնություն

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

նը, ներառյալ՝ կանանց, երեխաների, սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության հատկանիշների պատճառով անձանց և հաշմանդամների նկատմամբ բռնությունները: Նրանք պարտավոր են նաև կանխել և վերացնել իրավապահ մարմինների կողմից ուժի չարդարացված կիրառման հետևանքները և իրենց բնակչությանը պաշտպանել անվտանգության մասնավոր ծառայությունների կողմից իրականացվող չարաշահումներից, ինչպես նաև ռիսկերից, որոնք կապված են հրագեմի չափազանց հասանելիության հետ:

Խնդրի առարկա հարցի վերաբերյալ ուշագրավ է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետև՝ Դատարան) որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները: Մասնավորապես, հենվելով նախկինում արտահայտած իր դիրքորոշումների վրա, Դատարանը նշել է⁴, որ պետության վրա դրված է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետև՝ Կոնվենցիա) 8-րդ հոդվածից բխող պոզիտիվ պարտականություն՝ ձեռնարկելու ողջամիտ և համապատասխան միջոցներ՝ երաշխավորելու և պաշտպանելու անհատների մասնավոր կյանքը հարգելու իրավունքը: Դատարանը նաև գտել է⁵, որ իր քաղաքացիների ֆիզիկական և հոգեկան ամբողջականության իրավունքի երաշխավորման պարտականության առնչությամբ պետությունը կրում է մասնավոր հոգեբուժական հաստատությունների նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու պարտականություն, ինչի չկատարումը կարող է հանգեցնել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտման: Հաշվի առնելով այն, որ մնան վերահսկողություն պետությունը չի իրականացրել, ինչի արդյունքում մասնավոր անձինք միջամտել են մարդու մասնավոր կյանքը հարգելու իրավունքին, սպա դա հանգեցրել է կոնկրետ դեպքում Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտման: Դա-

տարանի այս դիրքորոշումը ցույց է տալիս, որ պետությունը մարդու ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքին առնչվող հաստատություններին գործունեության թույլտվություն կամ լիազորություն տրամադրելիս պարտավոր է հաշվի առնել այլ սուբյեկտների կողմից քննարկվող հիմնական իրավունքը չխախտելու պահանջը, ինչպես նաև արդյունավետ վերահսկողություն իրականացնել ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքին ոչ իրավաչափ միջամտությունը կանխելու կամ միջամտությունից հետո խախտված իրավունքն արդյունավետորեն վերականգնելու նպատակով:

Վերոգրյալից ակնհայտ երևում է, որ Դատարանն իր որոշումներում ձևավորել է ընդհանուր սկզբունքներ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքները պաշտպանելու համար: Դրանք խտացված ձևով դրսևորվել են Ռումինիայի դեմ կայացրած վճիռներից մեկում⁶, որտեղ Դատարանի կողմից ընդգծված ընդհանուր սկզբունքները հանգում են հետևյալին. թեև Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի հիմնական օբյեկտը հանրային իշխանությունների կողմից կամայական միջամտությունից անհատների պաշտպանությունն է, սակայն այն պետությանը չի ստիպում միայն ձեռնպահ մնալ մնան միջամտությունից, այլ նաև կարող է պահանջել որոշ պոզիտիվ պարտականությունների կատարում՝ ուղղված 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող իրավունքների նկատմամբ արդյունավետ հարգանքը երաշխավորելուն: Պոզիտիվ պարտականությունները կարող են ներառել այնպիսի ընթացակարգերի ընդունումը, որոնք ուղղված կլինեն մասնավոր կյանքի նկատմամբ հարգանքի երաշխավորմանը նույնիսկ անհատների միջև հարաբերությունների ոլորտում⁷: Մասնավոր կյանքը ներառում է անձի ֆիզիկական և հոգեկան ամբողջականությունը, և պետությունն ունի պոզիտիվ պարտականություն կանխելու այլ անձանց կողմից անհատի ֆիզիկական և հոգևոր ամբող-

ջականության խախտումը, երբ իշխանությունները գիտեին կամ պարտավոր էին իմանալ նման խախտման վտանգի մասին: Դատարանը նաև նշել է, որ պետությունն ունի պոզիտիվ պարտականություն՝ երաշխավորելու մարդու արժանապատվության նկատմամբ հարգանքը և որոշ առումներով կյանքի որակը⁸: Ավելին, դատարանն իր մեկ այլ վճռում⁹ կրկնել է «պոզիտիվ պարտականություն» հասկացության հետևյալ սկզբունքները. Պետության՝ Կոնվենցիայից բխող պոզիտիվ և նեգատիվ պարտականությունները գնահատելիս, կիրառվող սկզբունքները նույնական են: Ուշադրություն պետք է դարձնել արդար հավասարակշռությանը, որ պետք է պահպանվի անհատի և հասարակության մրցակցող շահերի միջև՝ հաշվի առնելով 8-րդ հոդվածի երկրորդ պարագրաֆի պահանջները¹⁰: «Հարգանք» եզրույթը հստակ բովանդակություն չունի պոզիտիվ պարտականությունների առնչությամբ. հաշվի առնելով անդամ պետություններում առկա փորձի և իրավիճակների տարբերությունները՝ նշված հասկացության պահանջները գործից գործ որոշակիորեն կարող են տարբերվել¹¹:

Այնուամենայնիվ, որոշակի գործոններ դիտարկվում են որպես պետության պոզիտիվ պարտականությունների բովանդակությունը գնահատելու համար համարժեք: Որոշ գործոններ վերաբերում են դիմումատուին. վտանգված շահի կարևորությունը, արդյոք մասնավոր կյանքի «հիմնարար արժեքները» կամ «էական ասպեկտները» շոշափում են սոցիալական իրականության և օրենքի միջև առկա անհամապատասխանության ազդեցությունը դիմումատուի վրա, տեղական համակարգում վարչական և իրավական պրակտիկայի համապատասխանությունը միմյանց¹²:

Միաժամանակ, հարկ է նկատել, որ պոզիտիվ պարտականությունը չի ենթադրում, որ պետությունը պետք է պատասխանատվություն կրի ցանկացած

իրավիճակում ցանկացած սուբյեկտի կողմից ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի ցանկացած միջամտության համար: Համապատասխան միջոցներ ձեռնարկելու պարտականությունը պետք է այնպես մեկնաբանվի, որ անհնար կամ անհամաչափ բեռ չդրվի իշխանությունների վրա: Դատարանի համար ֆիզիկական ամբողջականության նկատմամբ առկա ոչ բոլոր ռիսկերը կարող են հանգեցնել իշխանությունների վրա այդ ռիսկերի իրականացումը կանխելու նպատակով օպերատիվ միջոցներ ձեռնարկելու կոնվենցիոն պահանջ դնելուն: Դատարանի կարծիքով, պետք է հաստատվի, որ իշխանությունները տեղյակ էին կամ պարտավոր էին տեղյակ լինել անձի կյանքին կամ ֆիզիկական ամբողջականությանն սպառնացող իրական և անմիջական վտանգի մասին և իրենց լիազորությունների շրջանակում միջոցներ չեն ձեռնարկել, որոնց իրականացումը, եթե ողջամտորեն գնահատվի իրավիճակը, ակնկալվում է վտանգներից խուսափելու համար:

Դատարանը գտել է նաև, որ եթե կյանքի կամ ֆիզիկական ամբողջականության իրավունքը դիտավորությամբ չի խախտվել, ապա «արդյունավետ դատական համակարգ» ստեղծելու պոզիտիվ պարտականությունը չի պահանջում, որ անպայման բոլոր դեպքերում քրեական պատասխանատվություն նախատեսվի, և բավարար կլինի, եթե գոհի համար երաշխավորվի քաղաքացիական, վարչական, նույնիսկ կարգապահական միջոցների հասանելիությունը¹³: Ռումինիայի դեմ գործի շրջանակում, կիրառելով նշված սկզբունքերը, դատարանը հանգել է եզրակացության, որ պետության կողմից առկա իրավիճակը փոխելուն ուղղված անհրաժեշտ միջոցներ չձեռնարկելու պատճառով անձը ենթարկվել է հարձակման թափառող շների կողմից, որի արդյունքում պետության կողմից չի կատարվել դիմումատուի մասնավոր կյանքի նկատմամբ հարգանքը երաշխա-

վորելու՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածից բխող պոզիտիվ պարտականությունը: Հետևաբար, խախտվել է դիմումատուի մասնավոր կյանքը հարգելու վերաբերյալ դրույթը¹⁴: Պետության պոզիտիվ պարտականությունը գնահատելիս պետք է հաշվի առնել, որ ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար սկզբունքներից մեկը հանդիսացող իրավունքի գերակայությունը հանդիսանում է Կոնվենցիայի բոլոր հոդվածների անբաժանելի մասը: Իրավունքի գերակայությունից բխող պահանջներին համապատասխանելը ենթադրում է, որ տեղական իրավունքի կանոնակարգումները պետք է ապահովեն իրավական պաշտպանության միջոցների առկայությունն ընդդեմ հանրային իշխանությունների կողմից Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքներին կամայական միջամտություններից: Կոնվենցիայի նպատակը ոչ թե տեսական իրավունքների, այլ գործնական և արդյունավետ իրավունքների երաշխավորումն է: Չնայած 8-րդ հոդվածը հստակ ընթացակարգային պահանջներ չի ամրագրում, սակայն այս դրույթով երաշխավորված իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար կարևոր է, որ համապատասխան որոշումների ընդունման գործընթացը լինի արդար և այնպիսին, որ պատշաճ հարգանք դրսևորվի այս հոդվածով պաշտպանվող շահերի նկատմամբ:

ՀՀ օրենսդրության որակը ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքից բխող պահանջներին համապատասխանությունն ամբողջությամբ ուսումնասիրելու նպատակ չհետապնդելով՝ այնուամենայնիվ ցանկանում ենք անդրադառնալ «Բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին» 1996 թվականի մարտի 4-ի ՀՀ օրենքին¹⁵ (այսուհետ նաև՝ Օրենք): Նշված օրենքի նախաբանում ամրագրված է, որ այն սահմանում է մարդու առողջության պահպանման սահմանադրական իրավունքի իրականացումն ապահովող բժշկական

օգնության և սպասարկման կազմակերպման, իրավական, տնտեսական և ֆինանսական հիմունքները: Գործող Սահմանադրության մեջ առողջության պահպանումը ոչ թե Սահմանադրության երկրորդ գլխում ամրագրված հիմնական իրավունք է, որի սահմանափակման հիմքերը և կարգն ամրագրված են Սահմանադրությամբ, այլ հանդիսանում է տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ոլորտներում՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված օրենսդրական երաշխիքներից մեկը: Սահմանադրության 85-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, օրենքին համապատասխան, ունի առողջության պահպանման իրավունք: Այսինքն՝ Սահմանադրությունը չի ամրագրում առողջության պահպանման նվազագույն պահանջներ, իսկ Սահմանադրությամբ նախատեսված առողջության պահպանման իրավունքի բովանդակությունն ուղղակիորեն կախված է քաղաքական մարմին հանդիսացող Ազգային ժողովի քաղաքական կամքից: Թեև նման կանոնակարգումները հնարավոր է դիտարկել օրենքի առջև հավասարության, խտրականության արգելքի սկզբունքների լույսի ներքո, սակայն հնարավոր չէ գնահատել հիմնական իրավունքների սահմանափակման այնպիսի կարևորագույն սկզբունքների լույսի ներքո, ինչպիսիք են իրավունքների սահմանափակման որոշակիության սկզբունքը, իրավունքների սահմանափակման համաչափության սկզբունքը, իրավունքի վերաբերյալ դրույթների էության անխախտելիության սկզբունքը և այլն: Միաժամանակ, անհրաժեշտ է նշել, որ թեև նշված օրենքը օրենսդրական երաշխիք է, ուղղակիորեն առնչվում է մարդու ֆիզիկական անձեռնմխելիության հիմնական իրավունքին, հետևաբար՝ իր բոլոր կարգավորումներով պետք է համապատասխանի հիմնական իրավունքների հարգման և պաշտպանության սահմանադրական և միջազգային իրավական բոլոր պահանջներին:

Հիշյալ օրենքի՝ «Բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու մարդու իրավունքը» վերտառությամբ 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, անկախ ազգությունից, ռասայից, սեռից, լեզվից, դավանանքից, տարիքից, առողջական վիճակից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, սոցիալական ծագումից, գույքային կամ այլ դրությունից, Հայաստանի Հանրապետությունում ունի բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու իրավունք, իսկ 2-րդ մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալ անվճար կամ արտոնյալ պայմաններով՝ պետության կողմից երաշխավորված առողջապահական պետական նպատակային ծրագրերի շրջանակներում:

Այս դրույթների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ պետության կողմից երաշխավորված առողջապահական պետական նպատակային ծրագրերից դուրս բժշկական օգնությունը և սպասարկումը կարող է լինել վճարովի և առանց արտոնությունների, սակայն, կարծում ենք, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ բժշկական օգնությունը և սպասարկումը կառնչվեն մարդու ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի երաշխավորմանը, նման մոտեցումը չի կարող արդարացվել և համարվել Սահմանադրությանը համապատասխանող: Օրենքի 5-րդ հոդվածում ամրագրված են բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալիս մարդու իրավունքները, ըստ որի՝ բժշկական օգնության դիմելիս, ինչպես նաև բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալիս յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի՝

- ա) ընտրել բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնողին,
- բ) ստանալ բժշկական օգնություն և սպասարկում՝ հիպիենայի պահանջներին համապատասխանող պայմաններում,
- գ) պահանջել բժշկի օգնությանը դիմելու փաստի, իր առողջական վիճակի, հետազոտման, ախտորոշման և բուժման

ընթացքում պարզված տեղեկությունների գաղտնիության ապահովում, բացի ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված դեպքերից,

դ) իրազեկ լինել իր հիվանդության մասին և համաձայնություն տալ բժշկական միջամտության համար,

ե) հրաժարվել բժշկական միջամտությունից, բացի սույն օրենքով նախատեսված դեպքերից,

զ) արժանանալ հարգալից վերաբերմունքի՝ բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնողների կողմից:

Այս իրավունքների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանք բոլորն էլ ուղղակի առնչվում են ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքին և կոչված են երաշխավորելու մարդու հիմնական իրավունքի նկատմամբ հարգանքը: Բացի այդ՝ Օրենքի 6-րդ հոդվածը ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի կրողին հնարավորություն է տալիս, որպեսզի նա ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ստանա փոխհատուցում բժշկական օգնության և սպասարկման կազմակերպման և իրականացման ընթացքում իր առողջությանը հասցված վնասի դիմաց:

Օրենքի կարգավորումների շրջանակում կարևոր է նաև բժշկական միջամտության համար համաձայնության առկայության հարցը, քանի որ այն ուղղակի առնչվում է մարդու՝ սեփական հայեցողությամբ իր մարմինը տնօրինելու իրավագործությանը: «Համաձայնություն բժշկական միջամտության համար» վերտառությամբ 8-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Մարդու համաձայնությունը բժշկական միջամտության համար անհրաժեշտ պայման է, բացի սույն օրենքով նախատեսված դեպքերից: Բուժողի կամ բուժփողի պահանջով համաձայնությունը կարող է լինել նաև գրավոր: 18 տարին չլրացած կամ օրենքով սահմանված կարգով անգործունակ ճանաչված պացիենտին, ինչպես նաև այն դեպքերում, երբ պացիենտի վիճակը թույլ չի տալիս արտահայտել իր կամքը, բժշկական միջամտության

համար համաձայնությունը տրվում է նրա օրինական ներկայացուցչի կողմից: Օրինական ներկայացուցչի բացակայության դեպքում, եթե բժշկական միջամտությունը հետաձգման ենթակա չէ, բժշկական միջամտության վերաբերյալ որոշումը, ելնելով պացիենտի շահերից, կայացվում է բժշկական խորհրդակցության (կոնսիլիումի), իսկ դրա անհնարինության դեպքում՝ բժշկի կողմից»: Այս հոդվածի համակարգային վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ բժշկական միջամտության համար հստակ արտահայտված համաձայնությունը պարտադիր պայման է: Մարդու հստակ արտահայտված կամքը կարևոր նշանակություն ունի նաև բժշկական միջամտությունից հրաժարվելու դեպքում, որն ամրագրված է Օրենքի 17-րդ հոդվածում, համաձայն որի՝ յուրաքանչյուր ոք կամ նրա օրինական ներկայացուցիչ իրավունք ունի հրաժարվել բժշկական միջամտությունից կամ պահանջել ընդհատել այն, բացի սույն օրենքի 16 հոդվածով նախատեսված դեպքերից:

Ըստ էության, միայն հստակ և ազատորեն արտահայտված համաձայնության պայմանով բժշկական միջամտության կանոնից երեք բացառություն է նախատեսվում, որոնցից մեկը վերաբերում է օրինական ներկայացուցչի բացակայության դեպքին, եթե բժշկական միջամտությունը հետաձգման ենթակա չէ: Մյուս երկու դեպքերն ամրագրված են Օրենքի 16-րդ հոդվածում, ըստ որի՝ առանց մարդու կամ նրա օրինական ներկայացուցչի համաձայնության թույլատրվում է իրականացնել բժշկական օգնություն և սպասարկում՝

- մարդու կյանքին սպառնացող վտանգի,
- ինչպես նաև շրջապատի համար վտանգ ներկայացնող հիվանդությունների դեպքերում՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

Ֆիզիկական անձեռնմխելիության

իրավունքի երաշխավորման հարցում պետության պոզիտիվ պարտականություններին անդրադարձել են ինչպես այլ երկրների բարձրագույն դատական ատյանները, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը: Մասնավորապես, Բրազիլիայի դաշնային գերագույն դատարանը, գնահատելով ձերբակալված անձի ֆիզիկական ամբողջականության նկատմամբ հարգանքի երաշխավորման հարցում պետության դերը, գտել է, որ ձերբակալված անձի մահվան առնչությամբ սահմանադրությունը պետության վրա դնում է հատուկ պարտականություն գործել այնպես, որ երաշխավորվի ազատագրվածների ֆիզիկական և հոգեկան ամբողջականության նկատմամբ հարգանքը: Սա հիմնարար իրավունք է կապված մարդկային արժանապատվության սկզբունքի հետ, որն արժեքանական հիմք է հանդիսանում բոլոր հիմնարար իրավունքների համար: Անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ անձը կարող է մահանալ տարբեր պատճառներով՝ սպանություն, ինքնասպանություն, դժբախտ պատահար կամ բնական մահ: Եթե ապացուցված է, որ պետությունը չէր կարող կանխել ազատագրվածի մահը, սպա առկա չէ պատճառահետևանքային կապ հետևանքի՝ մահվան, և պետության՝ իր պարտականությունները չկատարելու հետ: Հետևաբար, պետությունը պարտավոր չէ դրա համար պատասխանատվություն կրելու¹⁶:

Ինչ վերաբերում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանին, սպա Ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի հարգմանն ուղղված պետության պոզիտիվ պարտականությունների առնչությամբ վերջինս նշել է, որ մասնավոր կյանքը ներառում է, ի թիվս այլ հանգամանքների, անձի ֆիզիկական և հոգեկան ամբողջականությունը, և պետությունն ունի այս ամբողջականության նկատմամբ արդյունավետ հարգանք երաշխավորելու պոզիտիվ պարտականություն, իսկ հիլիության արհեստական ընդհատման

պետական կարգավորումները վերաբերում են մասնավոր կյանքի և հանրային շահի ավանդական հավասարակշռմանը: Նման իրավական կարգավորումները թերապակի ընդհատման դեպքում պետք է գնահատվեն նաև ապագա մայրերի ֆիզիկական ամբողջականությունը երաշխավորելու պետության պոզիտիվ պարտականությունների տեսանկյունից¹⁷: Դիմումատուի մասնավոր և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի վրա թունավոր արտանետումների ուղղակի ազդեցությունը նշանակում է, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը կիրառելի է այդ իրավիճակի նկատմամբ: Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի օբյեկտն անհատի պաշտպանությունն է հանրային իշխանությունների կամայականություններից, սակայն այն չի պահանջում պետությունից միայն գերծ մնալ նման միջամտությունից. Ի հավելումն այս հիմնական պարտականության, կարող են լինել նաև պոզիտիվ պարտականություններ արդյունավետորեն երաշխավորելու մասնավոր կամ ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքը: Դատարանը կրկնել է, որ շրջակա միջավայրի լուրջ աղտոտվածությունը կարող է ազդել մարդու առողջության վրա և գրկել նրան օգտվելու իր տնից այնպես, որ բացասաբար չանդրադառնա նրա մասնավոր և ընտանեկան կյանքի վրա¹⁸: Գտնելով, որ լուրջ արտանետումները շրջակա միջավայր կարող են ազդել մարդու առողջության վրա և դրանով միջամտել նրա մասնավոր կյանքին, Դատարանը հստակորեն ընդլայնել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի շրջանակը՝ ներառելով նաև մարդու բնապահպանական իրավունքները¹⁹:

Ամփոփելով վերլուծությունը՝ գտնում ենք, որ ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի նկատմամբ հարգանքը և պաշտպանությունը հանրային իշխանության պարտականություններն են, որոնք ներառում են առնվազն հետևյալ գործողությունները.

- հանրային իշխանության մարմինները և պաշտոնատար անձինք պարտավոր են ձեռնպահ մնալ ֆիզիկական անձեռնմխելիության բովանդակությունը կազմող իրավագործություններից որևէ մեկին միջամտելուց՝ բացառությամբ Սահմանադրությամբ սահմանված սահմանափակման դեպքերի, և այն չափով, ինչ չափով, որ թույլ է տալիս համաչափության սկզբունքը,

- հանրային իշխանությունը պարտավոր է արդյունավետ ընթացակարգեր և կառուցակարգեր ամրագրել, որոնք և օրենսդրական մակարդակում և գործնականում կերաշխավորեն, որ ցանկացած անձ ձեռնպահ մնա ֆիզիկական անձեռնմխելիության բովանդակությունը կազմող իրավագործություններից որևէ մեկին միջամտելուց,

- հանրային իշխանությունը ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքին առնչվող գործունեություն իրականացնող սուբյեկտներին թույլտվություն տրամադրելիս կամ լիազորություն պատվիրակելիս պարտավոր է ամրագրել այնպիսի պահանջներ, որոնք տվյալ գործունեության ընթացքում կերաշխավորեն Ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի նկատմամբ հարգանքը,

- բնապահպանական ոլորտը կարգավորելիս հանրային իշխանությունն իր հանրային քաղաքականությունը և դրա հիման վրա կոնկրետ գործընթացները պետք է այնպես կազմակերպի, որ անձի առողջության վրա դրա բացասական ազդեցությունը նվազագույնի հասնի,

- հանրային իշխանությունը պարտավոր է իրավական արդյունավետ միջոցներ ստեղծել ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի ոչ իրավաչափ միջամտությունը կասեցնելու, իսկ արդեն խախտված իրավունքի դեպքում դրա արդյունավետ վերականգնումը և դրա արդյունքում պատճառված վնասի, ներառյալ՝ բարոյական վնասի փոխհատուցումը երաշխավորելու համար:

- ¹ Տե՛ս ՀՀՊՏ 2015.12.21/Հատուկ քողարկում Հոդ. 25:
- ² Տե՛ս Г. Овадюк, Конституционное право на личную неприкосновенность человека и гражданина в Российской Федерации. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва – 2006, էջեր 18-19:
- ³ Տե՛ս <http://docstore.ohchr.org>:
- ⁴ Տե՛ս **Storck v. Germany**, judgment 16 June 2005, Final 16/09/2005: Տե՛ս նաև՝ **X and Y v. the Netherlands**, § 23, և **Hatton and Others v. the United Kingdom [GC]**, no. 36022/97, § 98:
- ⁵ Տե՛ս **Storck v. Germany**, judgment 16 June 2005, Final 16/09/2005, § 151:
- ⁶ Տե՛ս **Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania**, judgment 26 July 2011, Final26/10/2011:
- ⁷ Տե՛ս նաև՝ **Stjerna v. Finland**, judgment 25 November 1994, **Botta v. Italy**, judgment 24 February 1998:
- ⁸ Տե՛ս **Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania**, judgment 26 July 2011, FINAL26/10/2011, նաև՝ **L. v. Lithuania**, judgment, STRASBOURG 11 September 2007:
- ⁹ Տե՛ս **A.B. and C. v. Ireland**, judgment 16 December 2010:
- ¹⁰ Տե՛ս **Gaskin v. the United Kingdom**, judgment 7 July 1989:
- ¹¹ Տե՛ս **Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania**, judgment 26 July 2011, Final26/10/2011:
- ¹² Տե՛ս **B. v. France**, judgment 25 March 1992:
- ¹³ Տե՛ս **Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania**, judgment 26 July 2011, Final26/10/2011:
- ¹⁴ Տե՛ս **Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania**, judgment 26 July 2011, Final 26/10/2011:
- ¹⁵ Ընդունվել է 04.03.1996թ., ուժի մեջ է մտել 16.05.1996թ.: Տե՛ս ՀՀԱԺՏ 1996/7-8:
- ¹⁶ Տե՛ս <http://www.codices.coe.int>:
- ¹⁷ Տե՛ս **Tysiac v. Poland**, judgment 20 March 2007, Final 24/09/2007:
- ¹⁸ Տե՛ս **Guerra and Others v. Italy**, judgment 19 February 1998:
- ¹⁹ Տե՛ս **Harris, O'Boyle and Warbrick**, *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, 2009, p. 367 (902 pages): Տե՛ս նաև **Lopez Ostra v. Spain**, judgment 09 December 1994:

RESUME - РЕЗЮМЕ

GUARANTEES FOR THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO THE PHYSICAL IMMUNIZATION

Arthur Nahapetyan

PhD student at the Chair of Law at the European Educational Academy

In the article a number of topical issues regarding the safeguards of the exercise of the right of physical immunity in the light of various legal acts, theoretical sources and the practice of the supreme judicial bodies of some states have been presented. Taking into account the legal positions of the European Court of Human Rights, it was touched upon the positive responsibilities of the state in this area. Based on the analysis have been made some theoretical generalizations and have been presented scientific-researched recommendations.

Keywords: *physical immunity, physical integrity, personal health, private life, public authority*

ГАРАНТИИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА ФИЗИЧЕСКУЮ НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ

Артур Наапетян

*Аспирант юридической кафедры
Европейской образовательной академии*

В статье рассматривается ряд актуальных вопросов, касающихся гарантий реализации права на физическую неприкосновенность в свете различных правовых актов, теоретических источников и практики высших судебных органов некоторых государств.

Принимая во внимание правовые позиции Европейского суда по правам человека, в статье мы рассмотрели позитивные обязанности государства в этой области. По результатам проведенного нами анализа были сделаны некоторые теоретические обобщения и представлены разработанные научно-исследовательские рекомендации.

Ключевые слова: *физическая неприкосновенность, физическая целостность, личное здоровье, личная жизнь, государственная власть*

Բանալի բառեր - *ֆիզիկական անշեղմնիխիտություն, ֆիզիկական ամբողջականություն, անձի առողջություն, մասնավոր կյանք, հանրային իշխանություն*